

Konverzacijske maksime in aksiom pertinentnosti ali implicitno(st) komunikacije ¹

Problemi – Razprave 1/1989

Sodobna lingvistična pragmatika nam je do danes ponudila kar nekaj pripomočkov za analizo vsakdanjega / običajnega / navadnega govora, najbolj znan in najbolj uporabljan med njimi je verjetno prav Griceova teorija konverzacijskih maksim in konverzacijskih implikatur.²

Marina Sbisa³ celo trdi, da je Griceov Kooperacijski princip (splošno) sprejet oz. uveljavljen način, ki se ga mora govorec poslužiti, če naj ga ima poslušalec za vrednega zaupanja (trustworthy).

Vzemimo, da je res tako in se trditve lotimo z dvema pomislekoma.

1. Ali je koncept "zaupanja-vrednega govorca" res in sploh pertinenten za konverzacijsko analizo, ali vsaj: kakšna je njegova ekstenzija?
2. Ali je zaupanje v kredibilnost in verodostojnost govorca tudi nujen pogoj za uspešno izvršitev ilokucijskih dejanj, ali vsaj: kaj (vse) zaupanje v govorcevo kredibilnost predpostavlja?

Poskušali bomo pokazati, da Kooperacijski princip in podrejene mu maksime ne zadostujejo, vse dokler ne vpeljemo t.i. "vesolja verovanj"; ko pa smo enkrat vpeljali vesolje verovanj, postane Kooperacijski princip s svojimi maksimami odveč in ga lahko nadomestimo z enim samim aksiomom pertinentnosti.

Preden se lotimo definicij na novo vpeljanih konceptov, si oglejmo aplikacijo Konverzacijskega principa na fiktivnem primeru.

Dve prijateljici, recimo jima A in B, se sprehajata po ulici.⁴ Na drugi strani ulice A zagleda svojega bivšega moža in z glasom, polnim grenkobe, reče:
"Tako je neiskren!"

---

¹

² Grice, H.P.: "Logic and Conversation", v: Syntax and Semantics 3, str. 41-58, Academic Press, Inc., 1975.

³ Sbisa, Marina: "Some Remarks on Belief, Confidence and Cooperation", v: Parret, Herman (ed): On Believing (Epistemological and Semiotic Approaches), str. 302-315, Walter de Gruyter, Berlin - New York, 1983.

⁴ Isti primer smo si bili za ilustracijo neke druge Griceove teorije že izposodili v članku "Muscle of Love", Razpol 1/Problemi-Razprave 9-11, str. 140-144, Ljubljana, 1985.

B pa ji odgovori:
"Verjamem ti."

Kaj B verjame? Da je bivši mož njene prijateljice neiskren? Kaj pa o tem sploh (lahko) ve? Konec koncev je bila le A tista, ki je bila z njim poročena celih dvajset let, B pa je le ena od njenih prijateljic.

Vse, kar bi B s svojim:
"Verjamem ti."

lahko rekla, je, da ona, B, verjame, da A verjame (da ima vse razloge, da verjame), da je njen bivši mož neiskren. Vendar pa verovanje A ni niti zadosten niti nujen razlog, da bi verjela tudi B. Morda njen namen sploh ni bil v tem, da prepriča B o neiskrenosti svojega bivšega moža. Pa pustimo namen in njegovo veriženje ob strani in poskušajmo ta konverzacijski drobec umestiti glede na Griceov Kooperacijski princip in glede na maksime, ki so mu podrejene.

Kooperacijski princip, kot vemo, zahteva:

Naj bo vaš konverzacijski prispevek takšen, da bo po namenu ali smeri pogovora, v katerega ste vpleteni, ustrezen stopnji govora, na kateri se nahajate.

Četudi je Kooperacijski princip zelo splošen, pa je vseeno težko reči karkoli o "smeri pogovora", v katerega sta "vpleteni" A in B. A-jina ločitev in njeni odnosi z bivšim možem so morda še vedno zelo občutljiva zadeva in B morda ne želi drezati v to še vedno nezaceljeno rano. Težko je torej reči, ali je njen konverzacijski prispevek - pač v skladu s prvo maksimo kategorije kvantitete - tako informativen, kot to zahtevata situacija in namen pogovora. A je morda od B želela njeno intimno mnenje o svojem bivšem možu, B pa je slabo ocenila situacijo in ji postregla le s sočutjem. Njuni zahtevi se tako nista srečali, B pa je s tem prekršila prvo maksimo kategorije kvantitete.

Po drugi s strani pa je prav lahko prekršila tudi drugi maksimo kategorije kvantitete, namreč:

Naj vaš konverzacijski prispevek ne bo bolj informativen kot je potrebno.

Morda je bilo situaciji primerno le tiho sočutje, v tem primeru pa je B že rekla preveč ...

Kar zadeva kategorijo kvalitete:

Naj bo vaš konverzacijski prispevek resničen.

Mislím, da je zelo težko reči, da je neko verovanje resnično in neko drugo ne. Verujem oziroma verjamem lahko pač, kar želim, kar mi omogoča, nalaga ali zapoveduje situacija - in to iz razlogov, ki nimajo prav nič opraviti s pogoji resničnosti.

Težko je torej reči, ali je B prekršila obe maksimi kategorije kvalitete:

1. *Ne govorite tistega, za kar mislite, da ni resnično.*
2. *Ne govorite tistega, za kar nimate ustreznih dokazov.*

Povsem mogoče je, da B ne ve ničesar o iskrenosti bivšega moža svoje prijateljice in potemtakem ne more reči, ali je stavek, vsebovan v njeni izjavi, resničen ali ne. Misli le, da ima A nedvomno zadostne razloge za to, da verjame, da je njen bivši mož neiskren.

Na nek način bi torej lahko rekli, da je B s tem prekršila drugo maksimo kategorije kvalitete, saj je pristala na nekaj, za kar nima zadostnih dokazov.

Po drugi strani pa bi B z bivšim možem svoje prijateljice A lahko imela razmerje - le zakaj ne? - in lahko bi se prepričala (nič ni nemogoče, še zlasti ne v podobni situaciji), da je v resnici veliko iskrenejši, kot to misli njegova bivša žena in njena dobra prijateljica. V tem primeru imamo dve možnosti:

1. Če je njen konverzacijski prispevek pomenil *Verjamem ti, da je neiskren*, ali celo, v "trdi" različici, *Tudi jaz verjamem, da je neiskren*, je s tem prekršila prvo maksimo kategorije kvalitete, saj je trdila nekaj, za kar je vedela, da ni resnično.
2. Če je pa njen prispevek, nasprotno, pomenil *Verjamem, da verjameš, da je neiskren*, je B s tem prekršila drugo maksimo kategorije kvalitete, saj je trdila nekaj, za kar ni imela zadostnih dokazov.

Je bila vsaj relevantna, kot to zahteva kategorija odnosa? Ne nujno, vsekakor pa je težko reči. Glede stavka, vsebovanega v izjavi A - stavka v vsej svoji abstraktnosti in nedoločnosti - glede stavka, vsebovanega v izjavi A, bi torej še nekako lahko rekli, da je bila B relevantna. Če pa vzamemo v obzir izjavljanje, kontekst izjavljanja, se je res težko nedvoumno odločiti.

S stališča A, B ni bila relevantna, in to iz dveh različnih razlogov:

1. Če obdržimo hipotezo, da je A od B želela njeno intimno mnenje o iskrenosti njenega bivšega moža, B ni bila relevantna, ker se je omejila le na kratko izjavo sočutja.
2. Toda celo ta kratka izjava sočutja bi v podobni situaciji že lahko bila preveč: izjava *Verjamem ti*, bi utegnila pomeniti, da B ve nekaj, kar bi lahko vedela le A. B-jin *Verjamem ti* je tako v nasprotju z drugo maksimo kategorije

kvantitete in bi lahko impliciral nekaj takega kot: Tudi jaz o tem vem to in ono.

B pa bi, nasprotno, lahko sklepala povsem drugače, namreč: "Kdor molči, nekaj skriva" (še zlasti če upoštevamo "hipotezo", da je imela B z bivšim možem svoje prijateljice A razmerje) in bi zato izbrala le situaciji primerno konvencionalno izjavo.

Lahko bi seveda sklepala tudi v skladu z ljudskim reklom: "Kdor molči, ta soglaša", kar bi situacijo, še zlasti pa analizo, neskončno zapletlo, zato bomo to možnost, ki sicer nikakor ni nezanimiva, v tem besedilu zanemarili.

Potemtakem nam ostane še kategorija načina:

Bodite jasni!

ki prav tako ostaja neizpolnjena. B je prekršila še zlasti prvo in drugo maksimo te kategorije, namreč: *Izogibajte se nejasnemu izražanju!* In *Izogibajte se dvoumnosti!*

Nikakor ni namreč že vnaprej jasno, kaj konverzacijski prispevek B pomeni:

"Verjamem ti, da ni iskren"

to je:

"Tudi jaz verjamem, da ni iskren".

ali pa:

"Verjamem ti, da verjameš, da ni iskren".

Paradoks je v tem, da je eden od razlogov - morda celo glavni razlog - za kršitev prvih dveh maksim kategorije načina prav tretja maksima kategorije načina, namreč:

Bodite kratki!

Če bi B ne bila tako kratka, bi se kršitvi prvih dveh maksim lahko izognila. Vendar pa po drugi strani že vemo, da - upoštevajoč nekatere hipoteze - prav kratkost rešuje oziroma odlaga nekatere probleme ...

Vidimo torej lahko, da Griceov Kooperacijski princip razreši prav toliko problemov, kolikor jih na novo sproži. Kaj storiti?

Leta 1978 sta Dan Sperber in Deirdre Wilson predlagala, da vse Griceove konverzacijske maksime nadomestimo z enim samim *aksiomom pertinentnosti*, ki določa:

Glede na svoje zmožnosti je govorec podal kar najpertinentnejšo izjavo.⁵

Ali lahko takšen aksiom predstavlja izboljšavo glede na Griceov Kooperacijski princip? Vsekakor. Oglejmo si, zakaj.

Sperber in Wilson pertinentnost neke izjave opredeljujeta takole: neka izjava je toliko bolj pertinentna, kolikor z manjšim številom informacij omogoča poslušalcu, da kar najbolj obogati ali spremeni svoja spoznanja in pojmovanja. Z drugimi besedami: pertinentnost neke izjave je v neposrednem sorazmerju s številom pragmatičnih konsekvenc, ki jih ima za poslušalca in v obratnem sorazmerju z bogastvom informacij, ki jih vsebuje. To pomeni: od dveh izjav, ki imata enako bogato vsebino, je bolj pertinentna tista, ki napeljuje k več pragmatičnim konsekvencam. Od dveh izjav, ki napeljujeta k enakemu številu pragmatičnih konsekvenc, je bolj pertinentna tista, katere vsebina je manj bogata. Dva poslušalca, katerih spoznanja in pojmovanja so različna, iz iste izjave ne bosta potegnila enakih konsekvenc, niti ji priznala enake pertinentnosti.

Na malce abstraktnejši in bolj formaliziran način bi torej lahko rekli, da je nek stavek p toliko pertinentnejši glede na množico stavkov M , kolikor poveza stavek p in množice stavkov M omogoča izračun večjega števila novih pragmatičnih konsekvenc. Od dveh stavkov p in q , ki napeljujeta k enakemu številu novih pragmatičnih konsekvenc glede na množico stavkov M , pa je pertinentnejši *tisti, ki vsebuje manj informacij*.

Kar najnatančnejšo potrditev in ilustracijo te teorije (namreč teorije aksioma pertinentnosti) nam je sredi junija 1988 ponudila takratna politična situacija v Sloveniji. S "politično situacijo" seveda mislimo na aretacijo Janeza Janše, Ivana Borštnerja in Davida Tasića ter na, za slovensko in jugoslovansko politično vodstvo, nepredvidene dogodke, ki so ji sledili. Poglejmo, kako si z minimalističnim konceptualnim aparatom aksioma pertinentnosti lahko pomagamo pri dešifriranju nekaterih dvoumnih (političnih) izjav, ki jih je povrgla tedanja politična klima.

Za začetek torej rabimo množico spoznanj in poimenovanj M , izraženih v obliki stavkov. Če poskušamo kar največ podatkov ubesediti v kar najmanjšem številu stavkov, dobimo nekako sedem trditev (upoštevajoč seveda stanje z začetka junija 1988):

1. Janez Janša, Ivan Borštner in David Tasić so bili v začetku junija aretirani v sumljivih okoliščinah.

---

⁵ Sperber, D., Wilson, D.: "Remarques sur l'interprétation des énoncés selon Paul Grice", v: Communications 30: La Conversation, str. 80-93, Pariz, 1979.

2. Takoj so bili predani vojaškim oblastem in premeščeni v vojaški zapor.
3. Ustanovljen je bil Odbor za zaščito njihovih pravic, ki uživa široko podporo javnosti.
4. Odbor za priprte zahteva ukinitev pripora, obrambo s prostosti in civilne zagovornike.
5. Organizirana demokratična javnost od vojaških oblasti zahteva dodatna pojasnila o vzroku za pripor in o ravnanju s priprtimi.
6. Primer treh priprtih postane osrednji medijski dogodek, zahtevam Odbora pa se priključi tudi celotno slovensko politično vodstvo.
7. Pojavijo se zahteve po omejitvi pristojnosti vojaških sodišč in spremembi kazenske zakonodaje sploh.

V okoliščinah, ki jih opredeljujejo zgornje trditve, na seji RK SZDL Slovenije 14.VI. nastopi namestnik poveljnika ljubljanskega armadnega območja generalmajor Ivo Tominc in izreče naslednjo, le na videz dvoumno izjavo, ki jo bomo opredelili kot iskano izjavo p:

*"Takšne provokacije lahko pripeljejo do nepredvidenih posledic."*⁶

Tominc ne pojasni niti, za kakšne provokacije gre, niti kakšne bi utegnile biti "nepredvidene posledice" (saj bi drugače, kakopak, ne bile več nepredvidene), v obstoječo mrežo informacij ne prispeva takorekoč nobene nove informacije, toda prav ta prazna forma je tista, ki - potencialno - omogoča največ novih pragmatičnih konsekvenc. Če bi Tominc opredelil "provokacije", še zlasti pa "nepredvidene posledice", bi bila izbira možnih pragmatičnih konsekvenc neprimerno bolj omejena. To pa ne bi bila več grožnja - za kar je Tominčevo izjavo prepoznal tudi predsednik predsedstva Janez Stanovnik - , kajti grožnja je, paradoksalno, prav izjava, ki je toliko pertinentnejša, kolikor s kar najmanjšo informativnostjo omogoča poslušalcu, da "kar najbolj obogati ali spremeni svoja spoznanja in pojmovanja". Pravim paradoksalno, kajti ponavadi je grožnja nekaj zelo konkretnega, grožnja z nečim zelo konkretnim; v "našem" primeru pa imamo opraviti le z mestom, in to s praznim mestom.

Vendar pa kljub temu ne bi mogli reči, da namestnik poveljnika ljubljanskega armadnega območja ni maksimalno pertinentnosti, da ni - glede na okoliščine - podal kar najpertinentnejše izjave: praznina in številni načini, ki jo lahko zapolnijo, s katerimi jo lahko zapolnimo, so namreč veliko bolj grozeči kot že zapolnjena, že pozitivirana praznina. Ali z drugimi besedami, manjko informacije je lahko veliko informativnejši od (konkretne) informacije same.

Morda še zgovornejši je dogodek, ki se je zgodil nekaj dni poprej. Ko Rdečemu križu ni uspelo izposlovati obiska pri priprtih, je za obisk zaprosil predsednik predsedstva SRS. Poveljnik ljubljanskega armadnega območja mu obiska ni

---

⁶ Delo, 15.VI.1988.

dovolil, namesto tega mu je pokazal vojaški pravilnik, ki določa, kdaj in koliko časa se sme priprte zasliševati, koliko ur spanja jim pripada in podobne papirnate stvari.

Predsednik predsedstva SRS torej ni dobil nobene od informacij, za katere je bil prosil, pa vendar je iz ravnanja poveljnika ljubljanskega armadnega območja mogoče potegniti marsikatero novo pragmatično konsekvenco o položaju SR Slovenije znotraj SFRJ Jugoslavije, nekatere od njih pa je "razvoj" politične situacije že potrdil.

Vrnimo se spet k aksiomu pertinentnosti. Kar je pri vpeljavi aksioma pertinentnosti torej novo in bistveno, je vpeljava nekakšnega *vesolja verovanj* (množice stavkov M, ki so govorcevemu "duhu" že znani), ki omogoča, da ima lahko sintagma "glede na svoje zmožnosti" večji ali manjši doseg in da pričakovani nivo pertinentnosti lahko variira, pač odvisno od tega, ali imamo opraviti s pogovorom pijancev ali s srečanjem znanstvenikov.

Dana izjava bo imela tako najpogosteje več semantično-referencialnih interpretacij, poslušalec pa se bo odločil za tisto, ki je najbolj združljiva s hipotezo govorca, ki je skušal maksimirati pertinenco.

Če naj z "vesoljem verovanja" operiramo kot s konceptom, pa ga moramo najprej minimalno konceptualno opredeliti. Robert Martin,⁷ ki ga je tudi sicer prvi vpeljal, ga definira takole:

- 1. Če govorec lahko neki propoziciji pripiše resničnostno vrednost, potem ta propozicija pripada njegovemu vesolju verovanja in je v njem določljiva;*
- 2. Vesolje verovanj nekega govorca bomo v danem trenutku govora imenovali uporabo celote določljivih propozicij, v okviru celote resničnostnih vrednosti.*

Če torej sprejmemo aksiom pertinentnosti Sperberja in Wilsonove ter Martinovi definiciji vesolja verovanj, ki sta z njim ne le kompatibilni, temveč celo komplementarni, potem lahko o kredibilnosti in verodostojnosti (trustworthiness) nekega govorca govorimo le *v razmerju do njegovega lastnega vesolja verovanj*. Že samo dejstvo, da se z nekom (sploh) spuščamo v pogovor, mora biti zadosten dokaz našega zaupanja v sogovornika in našega pristanka na njegovo vesolje verovanj, kakršnokoli že je. To seveda ne pomeni, da se moramo z njim (vedno) strinjati. Pristati na nekogaršnje vesolje verovanj pomeni prav pristati na razcep med t.i. "objektivno realnostjo" in individualno, recimo ji, "mentalno realnostjo" na drugi strani. Če se sogovorčeve izjave ne "pokrivajo" z našimi ali s tistim, kar ponavadi imenujemo "objektivna realnost",

---

⁷ Martin, Robert: Langage et croyance, str. 15, 29, Editions Mardaga, Bruselj, 1987.

to še ne pomeni nujno, da ni vreden zaupanja. Po najboljših močeh je poskušal maksimirati (konverzacijsko) pertinenco, kar pa v danih okoliščinah lahko pomeni tudi, da ne želi sodelovati v izmenjavi informacij, ki jih od njega zahteva ali pričakuje govorec, da se ne želi pogovarjati, ali pa, da se preprosto *ne more* pogovarjati zaradi referencialne diskrepance med vesoljema verovanj, ki sta pogovorno v stiku.

Aksiom pertinentnosti tako ne ostaja nujno znotraj okvira, ki ga definira Griceov Kooperacijski princip. Seveda je neka (minimalna) stopnja kooperacije zmeraj nujna, toda to je le cena, ki jo mora govorec (oziroma sogovorec) plačati za svoj temeljno egoistični projekt. Aksiom pertinentnosti potemtakem sicer predpostavlja neko (minimalno) stopnjo kooperativnosti, vendar kooperativnosti, ki je prav pristanek na različna vesolja verovanja, in s tem v skrajni konsekvenci na hipotetično nemožnost kooperacije. To pa pomeni, da se moramo tudi analize izjav lotiti drugače in zavrniti nekatere redukcionistične teorije, ki izjavam pripisujejo vrednost propozicij, to je abstraktnih jezikovnih entitet, ki se v izjavah šele realizirajo.

Tako je J.O.Urmson⁸ leta 1952 opozoril na podkategorijo glagolov, ki v prvi osebi ednine prezenta indikativa kažejo zanimivo asimetrijo, podobno performativnim glagolom. Imenoval jih je parentetični glagoli in jih opredelil, kot da:

- le opozarjajo na pragmatično vrednost propozicije, ki jo vpeljujejo;
- je informacija, ki jo posredujejo, glede na vsebino propozicije le marginalna;
- jih lahko izpustimo/opustimo, ne da bi s tem okrnili vsebino propozicije, ki jo uvajajo.

Zdaj pa si, v skladu z zgoraj povedanim, kot proti-primer oglejmo naslednjo izjavo:

Mislim, da je George prevarant.

Ali je *Mislim, ...*, ki propozicijo vpeljuje, res marginalen glede na vsebino propozicije? Mislim, da ne, kajti nisem bil zatrdil *George je prevarant*,

temveč sem izjavil le, da jaz mislim, da je tako, izjavo sem torej *omejil le nase*. Ali lahko potemtakem *Mislim, ...* res opustimo, ne da bi bila vsebina propozicije okrnjena? Brez dvoma, toda v našem primeru *gre za izjavo, ne za propozicijo*. Ko pravim:
Mislim, da p.

---

⁸ Urmson, J.O.: "Parenthetical Verbs", v: Caton, C.E.(ed.): Philosophy and Ordinary Language, str. 220-240, University of Illinois Press, Urbana, 1963.

ne trdim, da p, temveč le, da jaz mislim, da p. Mislim potemtakem bistveno modificira izjavno vrednost propozicije, ki jo uvaja. Občutno namreč omeji polje veljavnosti propozicije, vsebovane v izjavi:

Mislim, da ...

kar z drugimi besedami pomeni, da onkraj črte, ki sem jo povlekel z *Mislim, ...*, nisem (več) odgovoren za veljavnost propozicije, vsebovane oziroma zajete v moji izjavi.

Ko pravim:

George je prevarant,

svojo izjavo izpostavljam strinjanju in nestrinjanju drugih oziroma pretresu njenih resničnostnih pogojev. Ko pa, nasprotno, pravim:

Mislim, da je George prevarant,

sem s tem razmejil področja in nase vzel, kar pač lahko oziroma moram vzeti nase, česar ne morem ne vzeti nase, namreč svoje lastno veselje verovanj. Z *Mislim, da ...* se spremeni in zamenja tabela resničnostnih vrednosti, postane inkohherentna, celo poljubno aplikabilna.

Prav na tej hipotezi, na hipotezi, da določeni jezikovni izrazi - v našem primeru kombinacija subjekt-predikat - vzpostavljajo avtonomna veselja verovanj, v katerih pogoji resničnosti niso nujno identični s pogoji resničnosti v t.i. "materialnem svetu", prav na tej hipotezi temelji teorija "mentalnih prostorov" Gillesa Fauconniera,⁹ nekakšen mikro model za analizo veselj verovanj.

Z *Mislim, da ...* se tabela resničnostnih vrednosti spremeni in celo zamenja, prav zaradi ene od temeljnih hipotez mentalnih prostorov, ki pravi: če velja $a \in M$ in $M \subset N$, iz tega (še) ne sledi, da velja $a \in N$.¹⁰ Mentalni prostori niso pač nič substancialnega, nič petrificiranega in reificiranega, vsakič znova jih vzpostavljajo prav konkretni jezikovni izrazi, ki služijo kot njihovi uvajalci, na primer adverbialne skupine, logični vezniki ali, kot v primeru prevarantskega Georga, kombinacije subjekt-predikat. Prav zato, ker so vzpostavljeni oziroma konstruirani vsakič (ob vsaki konkretni situaciji) znova, pa variira tudi število njihovih elementov. Z drugimi besedami to pomeni, da je nek mentalni prostor (diskurzivno) lahko vsebovan v nekem drugem mentalnem prostoru, pa to še ni zadosten vzrok, da bi bili elementi vsebovanega prostora tudi elementi vsebujočega prostora.

---

⁹ Fauconnier, Gilles: *Espaces Mentaux*, Minuit, Pariz, 1984.

¹⁰ Glej Žagar, Igor: "Za realni idealizem", v: *Problemi-Razprave* 7-8/1987, str.54, Ljubljana.

Ob prvi predstavitvi mentalnih prostorov smo poskušali to hipotezo pojasniti s fiktivnim primerom,¹¹ pred kratkim pa nas je konkretna družbena stvarnost oskrbela s primerom, ki ima neprimerno večjo kredibilnost. Gre (ponovno) za proces proti "četverici" in za "dialog", ki ga je med predsedstvom SR Slovenije in Odborom za zaščito človekovih pravic izzval njegov zaključek. Oglejmo si najprej, kakšno je bilo neposredno ozadje tega "dialoga".

Konec julija 1988 je Odbor za varstvo človekovih pravic od predsedstva SR Slovenije zahteval, naj preveri, ali je vsebina vojaškega dokumenta, zaradi katerega je bil sprožen postopek pred vojaškim sodiščem v Ljubljani, zakonita in ustavna.

Za odgovor je predsedstvo SR Slovenije potrebovalo dober mesec, v njem pa sporoča, da predsedstvo SR Slovenije ni odgovorno za zagotavljanje in tudi ne za ocenjevanje ustavnosti in zakonitosti omenjenega dokumenta, ki je akt vojaškega poveljevanja.¹²

Odbor za zaščito človekovih pravic z odgovorom seveda ni bil zadovoljen. Predsedstvo je opozoril na 205.člen ustave SFRJ, po katerem so za ustavnost in zakonitost dolžni skrbeti vsi državni organi in v podkrepitev navedel še 299.člen ustave SRS in 239.člen ustave SFRJ, 378.člen ustave SRS, še zlasti pa 377.člen ustave SRS in 244.člen ustave SFRJ¹³ (njihova pozitivna vsebina v tem trenutku ni pomembna).

Ker po mnenju Odbora predsedstvo SR Slovenije ni uporabilo svojih ustavnih pravic, je Odbor predlagal skupščini SR Slovenije, da v okviru svojih pristojnosti samo obravnava vprašanje ustavnosti in zakonitosti spornega vojaškega dokumenta in da od predsedstva SR Slovenije zahteva njegovo stališče o tem vprašanju, svojim članom pa predlagal, naj v svojih delovnih in drugih organizacijah zahtevajo sestanke delegacij za delegiranje delegatov v skupščine in zahtevajo uradno vložitev teh dveh zahtev predsednikom posameznih zborov skupščine SR Slovenije.

Predsedstvo SR Slovenije je sporočilo Odbora preučilo in "odločno zavrnilo pristop in ocene, ki se nanašajo na delo predsedstva SR Slovenije".¹⁴ Odbor da v svojem sporočilu napačno interpretira odgovor, s katerim je predsedstvo zavrnilo njegovo zahtevo, naj takoj preveri ustavnost in zakonitost vojaškega dokumenta. Predsedstvo da se ni proglasilo za nepristojno vsebinsko odgovoriti na to vprašanje, ampak je le ugotovilo, da ni neposredno odgovorno za

---

¹¹ Prav tam, opomba 5.

¹² Delo, 2.IX. 1988.

¹³ Prav t am.

¹⁴ Delo, 3, IX. 1988.

zagotavljanje in ocenjevanje ustavnosti in zakonitosti omenjenega dokumenta. Predsedstvo je prepričano, da celovita politična ocena okoliščin, v katerih je potekal proces, ni mogoča brez vsebinske in pravne analize tega dokumenta in pristojnosti za njegovo izdajo in bo svoja stališča in ocene, ki bodo vsebovale vse pomembne okoliščine, vzroke in posledice družbenih razmer, v katerih je tekel proces, še naprej sporočalo delegatom skupščine SR Slovenije in slovenski javnosti.

Potem sledi zaključni odstavek, ki je za nas - za naš prikaz in eksplikacijo - ključen. Takole pravi predsedstvo SR Slovenije :

Sedanje, ne le gospodarske, ampak splošne družbenopolitične razmere v Sloveniji in Jugoslaviji so skrajno zapletene in zaostrene, zaradi česar mora vsakdo, ki se aktivno vključuje v javno politično življenje, prevzeti odgovornost za svoje delovanje. **Odbor s svojimi najnovejšimi zahtevami sili predsedstvo SR Slovenije in skupščino SR Slovenije v konflikt, ki ne bi koristil uveljavljanju interesov SR Slovenije in urejanju mednacionalnih odnosov ter razvoju socializma v vsej Jugoslaviji, ne more pa koristiti niti interesom obtoženih**¹⁵ (podčrtal I.Ž.).

Odbor v svojem odgovoru¹⁶ seveda pozdravlja odločitev predsedstva SR Slovenije, da bo skupščini - pa čeprav naknadno - sporočilo svojo oceno spornega dokumenta, upravičeno pa se čudi - in tu mu moramo s svojim teoretskim interesom pritegniti tudi mi - kako more zavzemanje za spoštovanje ustavnosti in zakonitosti škodovati interesom SR Slovenije in obtoženih.¹⁷ Odbor tudi povsem upravičeno - in reči moramo, da teoretsko legitimno - sklepa, da je predsedstvo SR Slovenije s takšno formulacijo indirektno, hote ali nehote, v bistvu že povedalo najmanj to, da z ustavnostjo in zakonitostjo dokumenta najbrž ni vse v redu. **Če bi bilo, namreč ne bi bilo razloga za konflikt.**¹⁸ (podčrtal I.Ž.)

Sklepanje Odbora je sklepanje v najboljši maniri gricevske konverzacijske implikature. Za kaj gre?

Predsedstvo SR Slovenije je (eksplicitno) izjavilo, da p ("Odbor sili predsedstvo SR Slovenije v konflikt, ki ne bi koristil uveljavljanju interesov SR Slovenije.") in nam dalo s tem (implicitno) vedeti, da q ("Dokument je protiustaven in protizakonit."). Znotraj gricevskega univerzuma velja, da je X, ki je s tem, ko

---

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Delo, 6.IX. 1988.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Prav tam.

je izjavil p, impliciral q, implikacijo q namenoma vnesel v pogovor, če je zadovoljeno naslednjim pogojem:

1. Najprej in predvsem ne sme biti dvoma, da upošteva konverzacijske maksime ali vsaj Kooperacijski princip.
2. Nadalje ne sme biti dvoma, da X ve ali misli, da je q nujen zato, da bi samo dejstvo, da trdi p, ne bilo v nasprotju s pogojem 1.
3. Govorec misli (in pričakuje), da sogovornik misli, da on, govorec, tako res misli, da je sogovornik torej sposoben deduktivno ali intuitivno zaključiti, da je pogoj pod 2 povsem nujen.¹⁹

Eksemplarično sklepanje, ki ga je očitno uporabil tudi Odbor, je torej takšno:

- a) Predsedstvo SR Slovenije je izjavilo, da p ("Odbor sili predsedstvo SR Slovenije v konflikt, ki ne bi koristil uveljavljanju interesov SR Slovenije").
- b) Nobenega razloga ni, da bi predpostavljali, da predsedstvo ne ravna v skladu s konverzacijskimi pravili oziroma v skladu s kooperacijskim principom ("Naj bo vaš konverzacijski prispevek takšen, da bo po mnenju ali smeri pogovora, v katerega ste vpleteni, ustrezal stopnji pogovora, na kateri se nahajate.").
- c) Potemtakem ne bi moglo ravnati, kakor ravna (namreč, da trdi p), če ne bi želelo implicirati, da q ("Dokument je protiuustaven in protizakonit").
- d) Predsedstvo ve, da vemo, da p implicira q.
- e) Predsedstvo ni storilo ničesar, da bi nas odvrnilo od implikacije q.
- f) Predsedstvo torej želi, da mislimo, da q.
- g) Potemtakem: predsedstvo je impliciralo, da q (da je sporni dokument protiuustaven in protizakonit).

To pa še ni vse!

Iz opisanega oziroma rekonstruiranega postopka sklepanja je razvidno, da je pri svojem ravnanju predsedstvo SR Slovenije posedovalo informacijo več (element več v svojem mentalnem prostoru oziroma vesolju verovanj) kot Odbor za varstvo človekovih pravic. Zato Odbor lahko povsem legitimno reče, da je dalo predsedstvo SR Slovenije s svojo izjavo vedeti, da z dokumentom ni vse v redu - to pa je tudi vse. Z drugimi besedami in bolj natančno: prav zato, ker vesolje verovanj predsedstva SR Slovenije poseduje (vsaj) en element več, se Odbor mora in lahko poslužiti le griceovskega sklepanja po pragmatični implikaturi, kar pomeni, da o vzroku lahko sodi le po njegovih učinkih.

Mislím, da... in podobni uvajalci mentalnih prostorov oziroma vesolj verovanj morda res nakazujejo in opozarjajo (le?) na pragmatično vrednost v izjavi

---

¹⁹ Grice, H.P.: "Logic and Conversation", v: Syntax and Semantick 3, str. 49-50.

vsebovane propozicije. Toda, ali je v primeru, ko *Mislam, da...* pomeni ločitev vzroka in/od posledice (učinka) - celo skritje vzroka pred posledico (učinkom) - ali je v tem primeru opozorilo na pragmatično vrednost izjave res marginalno in ga lahko brez škode opustimo?

Junija in oktobra 1988

Igor Ž.Žagar

